

1. UVOD

Republika Hrvatska funkcionira na načelu malog otvorenog gospodarstva, što znači da ne može utjecati na uvjete koji vladaju na svjetskom tržištu, već im se mora prilagoditi. To znači da zbog veličine svoga gospodarstva nužno mora biti otvorena za protok roba, a njezini proizvodi konkurentni u svjetskim okvirima. Samo će tako Hrvatska ostvarivati rast životnog standarda svojih građana, a međunarodna ekonomija u okviru toga treba odgovoriti na slijedeća pitanja:

1. Zašto postoji međunarodna razmjena?
2. Odvija li se ona na štetu jedne države ili donosi koristi svima?
3. Što su to komparativne prednosti neke države i kako se određuju?
4. Kako se formiraju cijene u međunarodnoj razmjeni?
5. Kako se na te odnose cijena može utjecati?
6. Kakvi su učinci stvaranja međunarodnih integracija kao što je EU na hrvatsko gospodarstvo?
7. Kakvi su makroekonomski učinci vanjske trgovine na gospodarstvo Hrvatske?
8. Kako se stvaraju i rješavaju međunarodni financijski problemi?
9. Zašto nastaju i kako se rješavaju problemi inozemne zaduženosti?
10. Je li Hrvatska prezadužena država i kakve to posljedice može imati za tekuću i razvojnu politiku?
11. Kakva je uloga međunarodnih financijskih institucija i koje su moguće koristi od članstva Hrvatske u njima?

2. TEORIJE MEĐUNARODNE EKONOMIJE

Teorije međunarodne ekonomije imaju za cilj pojasniti uzroke međunarodnog kretanja roba i usluga.

2.1. Merkantilizam

Potreba izučavanja međunarodne ekonomije usko je povezana s izrazitim povećanjem međunarodne trgovine, a posebno njezinog dijela povezanog s kolonijama Velike Britanije tijekom 15. i 16. stoljeća

Merkantilizam dolazi od riječi *mercato*, što znači trgovina. Prema merkantilizmu, trgovina je najvažnija gospodarska djelatnost. Merkantilizam se smatra doktrinom koja je u pretežnoj mjeri određivala vanjskotrgovinske odnose od 16. do 18. stoljeća. Međutim, elementi merkantilističkog razmišljanja susreću se i u mnogim današnjim nacionalnim politikama. On se temelji na postavci da države trebaju što više izvoziti i akumulirati bogatstvo, posebno u zlatu. Naročito se potiče izvoz finalnih proizvoda.

Merkantilizam je reakcija na gospodarske probleme ranog razdoblja kapitalizma, kada su države bile preslabe za vođenje vlastitih gospodarstva, te kada je svaki grad ili područje samostalno donosio odluku o carinama na robu koja prelazi njihove granice. Za ovo je **rano razdoblje merkantilizma** karakterističan i zahtjev poduzetnicima (trgovcima) za manjim uvozom od izvoza, dakle traži se aktivna trgovinska bilanca: samo promet između država povećava količinu novca u državi i njeno bogatstvo, unutrašnji promet ne ostvaruje profit za državu.

Temeljni zahtjev ove faze merkantilizma je pozitivna individualna bilanca trgovinskih transakcija pojedinih trgovaca, odnosno: u trgovini se ne smije smanjivati zaliha plemenitih metala, stroga kontrola nad deviznim transakcijama, ograničavanje izvoza kapitala (plemenitih metala), repatriiranje prihoda od prodaje u inozemstvu

Drugu fazu merkantilizma karakterizira jačanje nacionalnih država, Velike Britanije, Nizozemske, Španjolske, Francuske, a obilježava ga gotovo konstantno

ratovanje. Bogatstvo (zlato) je potrebno za potporu ekspanziji vojske i mornarice. U fazi razvijenog merkantilizma potrebna je aktivna nacionalna bilanca trgovinskih transakcija: napušta se težište na deviznoj kontroli, stimulira se domaća proizvodnja, promovira se izvoz, ograničava se uvoz, ograničava se domaća potrošnja.

Merkantilizam razvija i instrumente za ostvarivanje svojih ciljeva, za stimuliranje izvoza robe i vršenja usluga (brodarstvo, reeksport, oplemenjivanje strane robe), ograničavanje uvoza, državne reglementacije, državna prisila nad pojedincima za djelovanje u cilju nacionalnih interesa

Zablude merkantilizma prvenstveno se odnose na precjenjivanje značenja aktivne trgovinske bilance. Aktivnu bilancu je lako i brzo ostvariti strogim mjerama, ali nauštrb gospodarskog razvoja, može se postići i devalvacijom ili deflacijom, uz mnogo manje negativne posljedice. Uz to, pasiva nije nezdrava – to je normalna posljedica gospodarskog razvoja

2.2. Teorija apsolutnih prednosti Adama Smitha

Znamenitim djelom «Bogatstvo naroda» A. Smith je 1776. godine korjenito izmijenio spoznaje o ekonomskim zakonitostima. Na području međunarodne ekonomije, promovirao je postavku kako obje države koje sudjeluju u razmjeni ostvaruju mogu ostvarivati koristi.

Teorija apsolutnih prednosti zasniva se na načelu «laissez faire», odnosno nemiješanju države u gospodarske tijekove (današnjim rječnikom tržišni fundamentalizam). Upravljeni glasovitom «nevidljivom rukom», poduzetnici će sami odlučiti što, koliko, kada i za koga proizvoditi.

Osnovne postavke teorije apsolutnih prednosti:

- zasnovana na radnoj teoriji vrijednosti
- slobodna trgovina robama
- različiti proizvodni troškovi u promatranim državama
- zanemaruju se transportni troškovi

Apsolutna prednost ogleda se u mogućnosti efikasnije proizvodnje od neke druge države. S obzirom da je ova teorija zasnovana na radnoj teoriji vrijednosti, efikasnost proizvodnje mjeri se vremenom potrebnim za proizvodnju pojedine jedinice proizvoda.

Apsolutne prednosti mogu biti zasnovane na:

- prirodnim obilježjima: klima, mineralni izvori, zemljište, geografski položaj isl.
- stečenim: znanja i vještine.

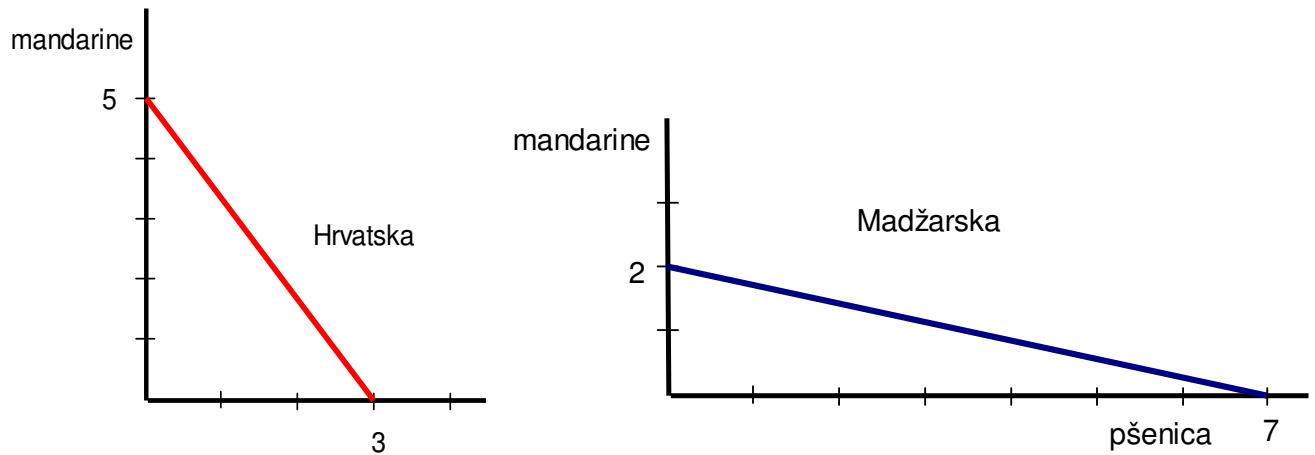
PRIMJER: Hrvatska i Mađarska proizvode mandarine i pšenicu. U tablici 2.1. prikazana je proizvodnja obje robe u kilogramima po jednom satu prije postojanja međunarodne razmjene.

Tablica 2.1.: *Proizvodnja mandarina i pšenice u Hrvatskoj i Mađarskoj u jednom satu*

	Hrvatska	Mađarska
mandarine	5	2
pšenica	3	7

Iz Tablice 2.1. je vidljivo da Hrvatska ima sposobnost proizvesti više kilograma mandarina u jednom satu, dok Mađarska u isto vrijeme može proizvesti više pšenice. Dakle, Hrvatska ima apsolutnu prednost u usporedbi s Mađarskom proizvodnji mandarina, dok Mađarska ima apsolutnu prednost u usporedbi s Hrvatskom u proizvodnji pšenice.

Grafikon 2.1.: Proizvodne funkcije Hrvatske i Mađarske prije razmjene

Logična je posljedica specijalizacija svake države u proizvodnji proizvoda u kojima ima apsolutne prednosti, dok se višak proizvoda izvozi u drugu državu. Međutim, uspostavljanje međunarodne razmjene mijenja ove autarkične odnose.

Gospodarstva dviju promatranih država, Hrvatske i Mađarske vođeni načelom «nevidljive ruke» se specijaliziraju. Hrvatska proizvodi isključivo mandarine, dok Mađarska proizvodi isključivo pšenicu. Proizvodne funkcije ovih dviju država prikazane su Grafikonom 2.2.

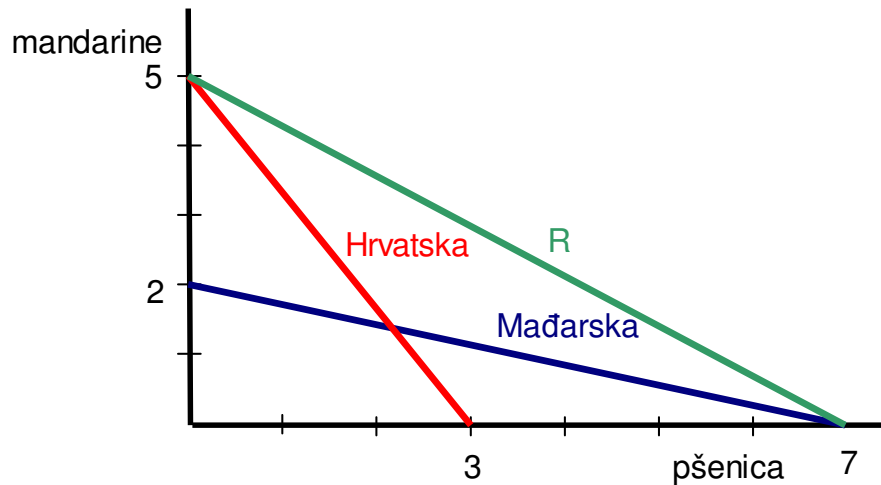
Proizvodna funkcija:

- odnos između maksimuma outputa ili proizvodnje koja se može proizvesti iz određene količine inputa uz danu tehnologiju kojom se raspolaže ili
- izražava minimalnu količinu inputa koja može osigurati određenu količinu outputa

Autarkija:

gospodarsko stanje države koja provodi politiku izolacije tako da izbjegava uvoz stranih proizvoda te vlastitom proizvodnjom nastoji zadovoljiti sve potrebe svoga stanovništva

Grafikon 2.2.: Proizvodne krivulje Hrvatske i Mađarske nakon razmjene

Na Grafikonu 2.2. prikazane su proizvodne funkcije Hrvatske i Mađarske, te rezultantna krivulja proizvodnih mogućnosti R dvaju promatranih država.

Specijalizacija je rezultirala slijedećim:

- Hrvatska je produktivnija od Mađarske u proizvodnji mandarina, te se specijalizira u njihovoj proizvodnji, dok
- odustaje od proizvodnje pšenice,
- Mađarska je produktivnija od Hrvatske u proizvodnji pšenice te se specijalizira u njoj proizvodnji, dok odustaje od proizvodnje mandarina.

Tablica: 2.2.: Proizvodnja mandarina i pšenice u Hrvatskoj i Mađarskoj nakon uspostave međunarodne razmjene

	Hrvatska	Mađarska
mandarine	5	0
pšenica	0	7

Koristi se ogledaju u slijedećem:

- Prije uspostave međunarodne razmjene u Hrvatskoj se 5 kg mandarina moglo razmijeniti 3 kg pšenice, dok se nakon uspostave međunarodne trgovine za 5 kg mandarina može razmijeniti za 7 kg pšenice,
- Prije uspostave međunarodne razmjene u Mađarskoj se 7 kg pšenice moglo razmijeniti za 2 kg mandarina, dok se nakon uspostave

međunarodne trgovine za 7 kg pšenice može razmijeniti za 5 kg mandarina.

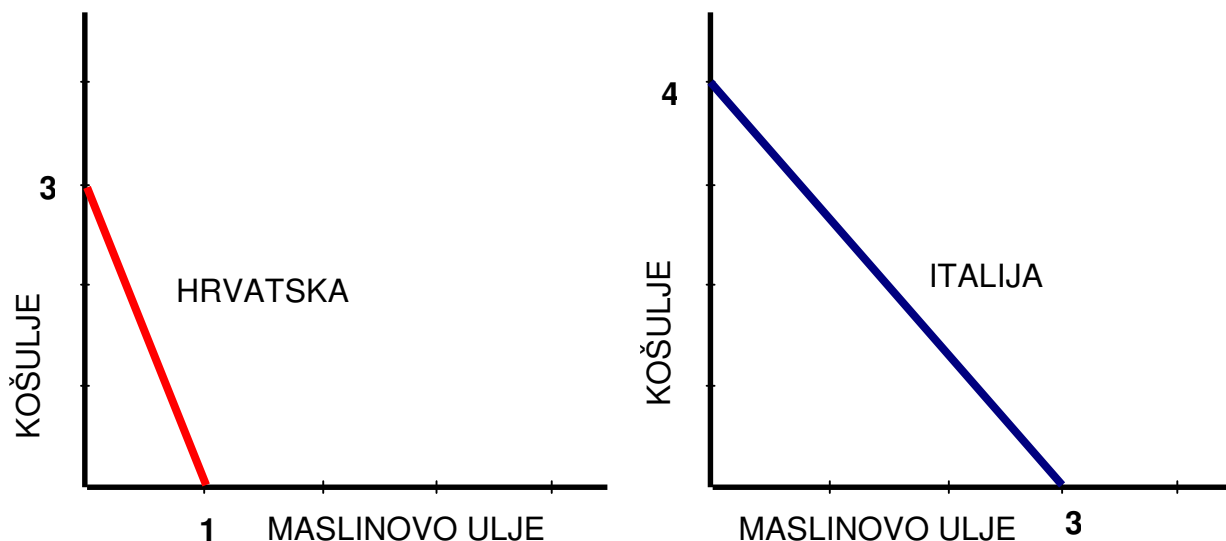
2.3. Teorija komparativnih prednosti Davida Ricarda

Teorija komparativnih prednosti ne pruža dovoljno dobar odgovor zašto dolazi do međunarodne razmjene. Posebno stoga, što međunarodna razmjena postoji i između država sa značajno različitom produktivnošću rada kod svih proizvoda.

David Ricardo predstavlja shvaćanje kako će država imati koristi od razmjene ukoliko se specijaliziraju u proizvodnji onog proizvoda u kojem imaju ne apsolutne, već komparativne prednosti. Dakle, jedno će gospodarstvo izvoziti onu robu u kojoj ima veće komparativne prednosti, a uvozi onu robu u kojoj je komparativna prednost manja. Posebna je vrijednost ove teorije u tome što dokazuje da čak i država koja izrađuje manju količinu oba promatrana proizvoda može uključivanjem u međunarodnu razmjenu povećati svoje blagostanje.

PRIMJER: Hrvatska i Italija proizvode košulje i maslinovo ulje. U određenom vremenu, Hrvatska proizvede 3 komada košulja i 1 litru ulja. U istom vremenu, Italija proizvede 4 komada košulja i 3 litre ulja.

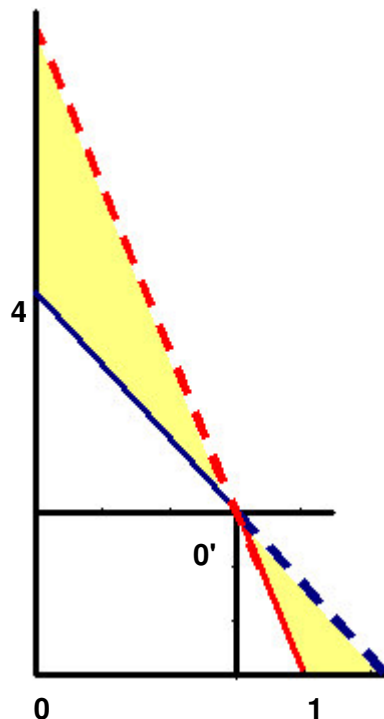
Grafikon 2.3.: Krivulje proizvodnih mogućnosti Hrvatske i Italije

Iz grafikona 2.3. vidljivo je da Italija proizvodi više i košulja i maslinovog ulja u određenom vremenu.

Prije uspostavljanja međunarodne razmjene, u Hrvatskoj je vrijednost rada sadržana u 3 košulje jednaka kao u 1 litri maslinovog ulja. Jednako tako, u Italiji je vrijednost rada sadržana u 4 košulje jednaka kao kod 3 litre maslinovog ulja. Italija i Hrvatska će imati razlog za razmjenu samo ako će Hrvatska razmjenom dobiti više od 3 košulje za 1 litru ulja, odnosno ako će Italija za 3 litre maslinovog ulja dobiti više od 4 košulje.

Grafikon 2.4.: Ilustracija komparativnih prednosti

Polazište grafičke interpretacije je zajednička ishodišna točka 0'. Od ishodišne točke na niže prikazan je odnos cijena u Hrvatskoj, a iznad u Italiji. Isprekidanim su linijama preneseni odnosi cijene od jedne na drugu promatranu državu. Očito je kako će razmjenom obje države ostvariti koristi, odnosno da će Italija izvoziti maslinovo ulje u kojem je relativno produktivnija, dok će Hrvatska izvoziti košulje. Uslijed toga će se uspostaviti novi odnos cijena, međutim, rikardijanska teorija nije mogla dati precizan odgovor pri kojem će se odnosu cijena to dogoditi, ali je zaključila kako će to biti unutar osjenčanog dijela grafikona 2.4.

2.4. Heckscher-Ohlinova teorija međunarodne razmjene

Iz prethodnih je teorija zaključeno kako razlike u odnosima cijena proizvoda u pojedinim državama predstavljaju razlog obostrano probitačne razmjene.

Ukoliko su jednaki ukusi potrošača u državama A i B, odnosno jednake njihove krivulje indifferencije, jednaki dohoci i jednaka tehnologija proizvodnje, tada će se impuls za međunarodnu razmjenu nalaziti u razlici veličine i kvalitete proizvodnih faktora kojima svaka od promatranih država raspolaže. Ako se pretpostavi jednaka kvaliteta proizvodnih faktora u državama A i B, tada razlika u odnosima cijena roba X i Y potječe iz razlike u odnosima cijena proizvodnih faktora. Što god neka država raspolaže s većom količinom nekog proizvodnog faktora, njegova će cijena relativno biti niža, pa je i proizvodnja one robe koja se temelji na intenzivnoj uporabi relativno jeftinijeg proizvodnog faktora relativno jeftinija. Zato država ima komparativnu prednost u proizvodnji one robe koja se temelji na intenzivnijoj uporabi njezinog obilnijeg proizvodnog faktora.

Prema H-O teoriji međunarodne razmjene, svaka će država izvoziti onu robu u čijoj se proizvodnji intenzivnije koristi onaj proizvodni faktor kojeg ta država ima u većoj količini. **Svaka će država izvoziti robu koja sadrži više njezinog relativno obilnijeg (jeftinijeg) proizvodnog faktora, a uvoziti će onu robu u čijoj se proizvodnji intenzivnije koristi relativno oskudni proizvodni faktor.**

H-O teorija međunarodne trgovine se temelji na teoriji komparativnih troškova, ali ide korak dalje tumačeći da komparativne prednosti potječu od razlika u količini proizvodnih faktora kojima pojedini partneri u međunarodnoj razmjeni raspolažu.

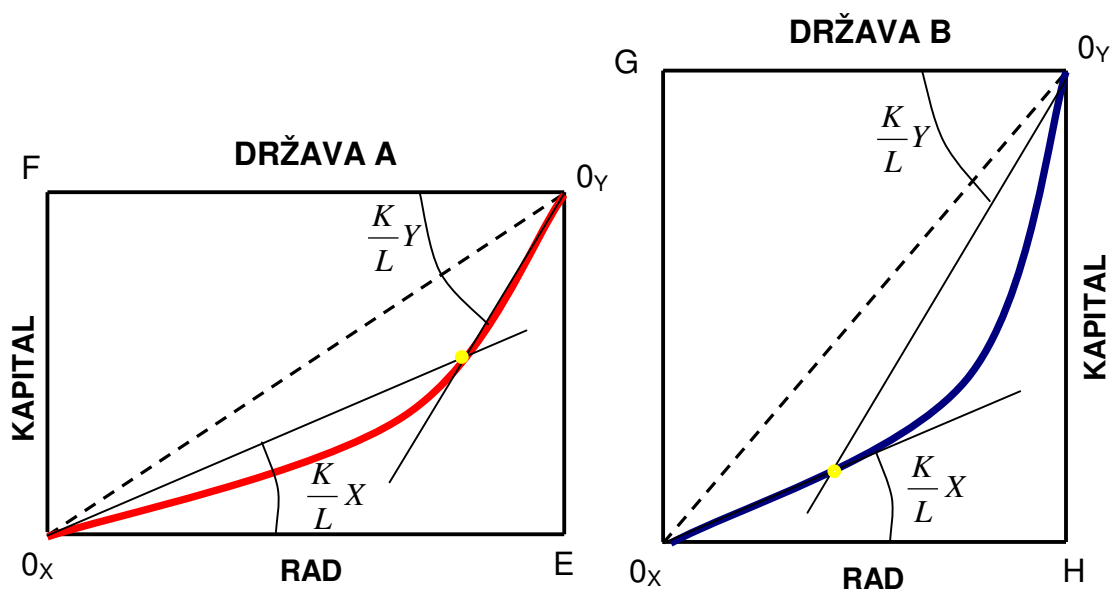
H-O model se temelji na slijedećim pretpostavkama:

1. sve države proizvode iste dvije robe upotrebom istih dvaju faktora i proizvodnih procesa definiranih identičnim proizvodnim funkcijama,
2. proizvodne funkcije obje robe su funkcije oba proizvodna faktora, homogene su, konveksne prema ishodištu i imaju konstantne prinose,
3. proizvodne funkcije su takve da su relativne intenzivnosti upotrebe proizvodnih faktora (omjeri ulaganja proizvodnih faktora, npr. K/L) jednake za sve cijene proizvodnih faktora koje su inače jednake u obje grane. To

- znači da radno intenzivna roba uvijek ostaje radno intenzivna, dok je kapitalno intenzivna roba uvijek kapitalno intenzivna
4. na svim tržištima vlada potpuna konkurencija, a resursi su potpuno iskorišteni (puna zaposlenost)
 5. nema transportnih troškova niti bilo kojih drugih zapreka slobodnoj trgovini
 6. relativne količine proizvodnih faktora kojima države raspolažu, tj. proporcije proizvodnih faktora u dvije države su različite
 7. ukusi potrošača su identični u obje države

Razlozi specijalizacije pojedinih država prikazani su na grafikonu 2.5.

Grafikon 2.5: Razlozi specijalizacije pojedinih država

Grafikon 2.5. prikazuje dva Edgeworthova zatvorena grafikona (engl. Edgeworth-Bowley box diagram). Na njima je prikazana raspoloživa količina proizvodnih faktora rada L i kapitala K država A i B. Država A raspolaže s više rad od države B, budući da je $0_X E$ veće od $0_X H$. Jednako tako država B raspolaže s više kapitala jer je $0_Y H$ veće od $0_Y E$.

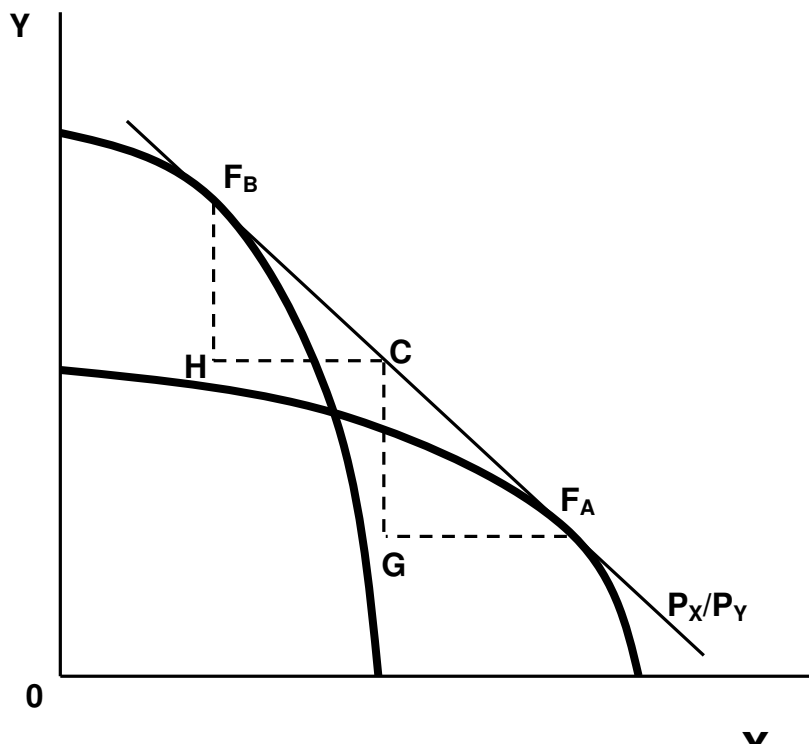
Ukoliko se proizvoljno odredi točka G na krivulji države A i povuče zraka iz ishodišta $0_X G$ u grafikonu države A, a zraka paralelna njoj iz ishodišta robe X u državi B, $0_X G = 0_M$, tako da je kut $E 0_X G$ jednak kutu $E' 0_X G'$. Na isti način povuče se zraka iz ishodišta robe Y do točke G, $0_X G$ na grafikonu A i njoj paralelna

$0_x G'$ na grafikonu države B. Na taj način točka G' je korespondentna točka točki G jer su granične produktivnosti obaju faktora u proizvodnji obje robe u G i G' jednake.

U uvjetima potpune konkurencije odnos cijena roba jednak je odnosima graničnih produktivnosti proizvodnih faktora. Zbog toga je odnos cijena u točki G i G' jednak. To znači da će država A relativno više proizvoditi robu X, jer se u njezinoj proizvodnji intenzivnije koristi njezin relativno obilniji proizvodni faktor L. Za državu B vrijedi obrnuto, ona će proizvoditi više robe Y jer se u njezinoj proizvodnji intenzivnije troši njezin relativno obilniji faktor kapital.

Prema H-O teoriji, država A ima komparativnu prednost u proizvodnji robe X (jer se u njegovoj proizvodnji intenzivnije koristi njezin relativno obilni proizvodni faktor – rad) dok država B ima komparativne prednosti u proizvodnji robe Y (jer se u njegovoj proizvodnji intenzivnije koristi kapital koji je relativno obilni proizvodni faktor države B). Zbog toga će država A izvoziti robu X, a država B će izvoziti robu Y.

Grafikon 2.6.: Krivulje transformacije država A i B

Na grafikonu 2.6. prikazane su krivulje transformacije država A i B. U točki unutarnje ravnoteže u situaciji autarkije odnos cijena roba X i Y u državi A niži je nego u državi B, tj. $P_X/P_Y^A < P_X/P_Y^B$, zbog relativno obilnog faktora rad u državi A i zbog toga što je proizvodnja robe X radno intenzivna. Ova razlika u odnosima cijena u državama A i B predstavlja razlog za obostrano probitačnu razmjenu.

Država A se zbog toga specijalizira u proizvodnji radno intenzivne robe X krećući se uzduž svoje krivulje transformacije do točke F_A . Država B specijalizira se u proizvodnji kapitalno intenzivnog proizvoda Y, jer u toj proizvodnji ima komparativnu prednost (budući da je kapital relativno obilni proizvodni faktor i kreće se duž svoje krivulje transformacije do točke F_B). U točkama F_A i F_B odnos cijena P_X/P_Y jednak je u objema državama.

Država A proizvodi količinu robe X i Y određenu koordinatama točke F_A . Od toga, ona izvozi F_AG robe X (u kojem ima komparativnu prednost) i uvozi CG dobra Y kojeg uvozi iz države B.

Država B proizvodi u točki F_B . Od toga ona izvozi F_BH robe Y (u kojem ima komparativnu prednost) i uvozi HC robe X koju uvozi iz države A.

Trokuti razmjene F_AGC i F_BHC su identični, pa su i njihove stranice identične, dakle, $HC=GF_A$ i $GC=HF_B$. To znači da je izvoz robe X iz države A jednak uvozu robe X u državu B, tj. $F_AG=CH$. Isto tako, izvoz robe Y iz države B jednak je uvozu robe Y u državu A, tj. $F_BH=OG$. Dakle, trokut razmjene svake države pokazuje veličinu njezina izvoza, veličinu njezina uvoza i uvjete razmjene.

2.4.1. Stolper-Samuelsonov teorem

Poraste li relativna cijena nekog dobra povećat će se realna zarada onog proizvodnog faktora koje se intenzivnije koristi u proizvodnji te robe

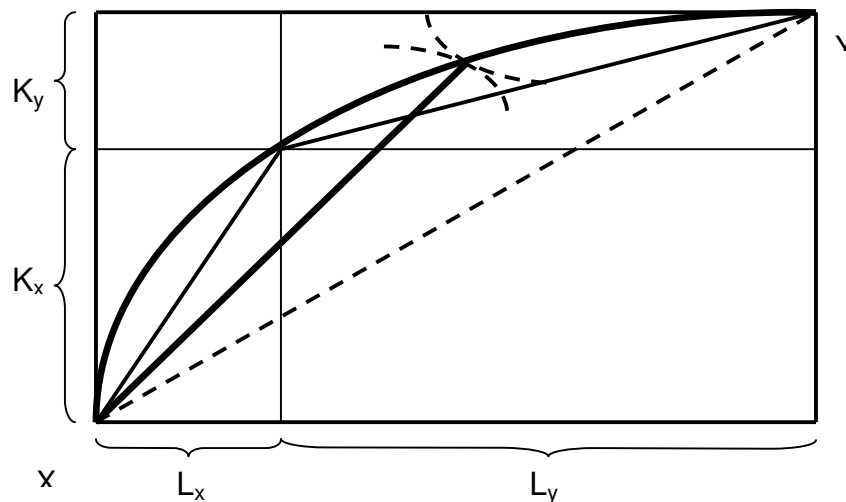
U svojoj analizi Stolper i Samuelson polaze od pretpostavki:

- uvoz (izvoz) države se sastoji od one robe u kojoj je pretežno sadržan relativno oskudan (obilan) faktor,
- uvođenje uvozne carine povećat će cijenu roba koja se proizvodi u promatranoj državi, ali i uvozi,

- uz postojanje malog otvorenog gospodarstva, uvođenje uvozne carine neće utjecati na promjenu strukture međunarodne razmjene.

Prema grafikonu 2.7. horizontalna os predstavlja snabdjevenost radnom snagom, a vertikalna kapitalom. Promatrana država izvozi robu X i uvozi robu Y, odnosno roba X je kapitalno intenzivnija od robe Y. Ishodište produkcijskih izokvanti za robu X se nalazi u lijevom donjem, a za robu Y u desnom gornjem kutu.

Grafikon 2.7: Stolper-Samuelsonov teorem

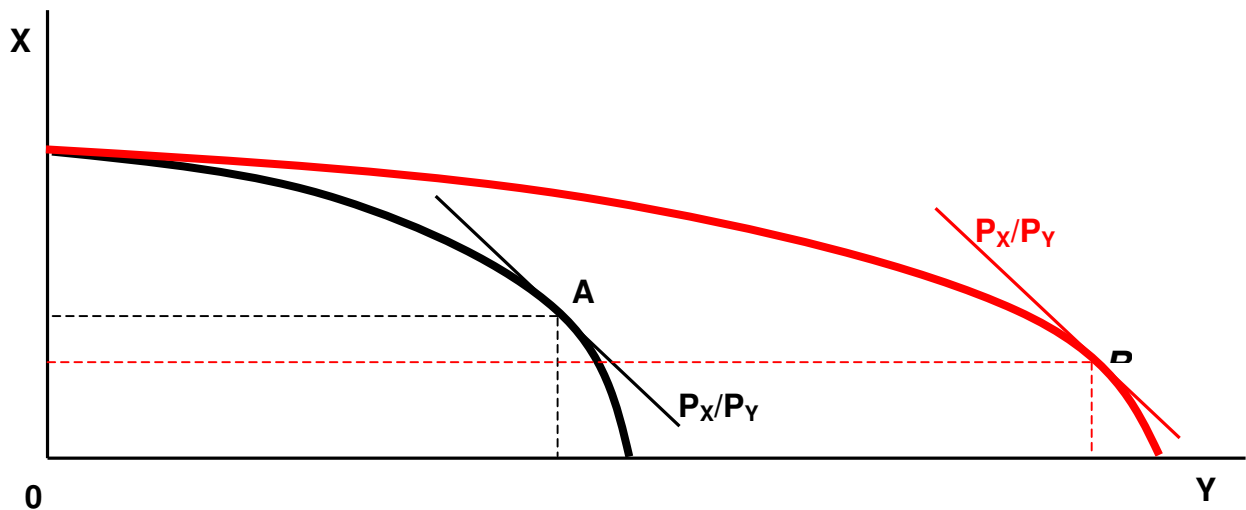

Točka A predstavlja produkcijsku točku za robe X i Y prije, a točka B poslije uvođenja carine. S obzirom na navedeno, proizvodnja će se preorijentirati u pravcu veće proizvodnje robe Y, dakle odnos kapitala i rada (K/L) će rasti u razmjeru pomicanja proizvodnje iz točke A u točku B. Sukladno ovom teoremu, uvođenjem carine nacionalna ekonomija u cjelini gubi, ali ona može povoljno djelovati na razvoj određenog proizvodnog sektora.

2.4.2. Rybczynski teorem

Pri konstantnim cijenama promatrane robe, porast u bogatstvu jednog faktora uzrokovat će u većoj proporciji porast *outputa* robe u kojoj se intenzivnije koristi taj faktor i smanjiti *output* druge robe. Na primjer, ukoliko se poveća količina rada L , tada će *output* radno intenzivne robe narasti više nego proporcionalno, dok će *output* kapitalno intenzivne robe opasti pri konstantnim cijenama.

Slika 2.8.: Rybczynski teorem

Uz trgovinu veličine A (prije porasta L) država proizvodi u točki A, uz $P_X/P_Y=1$. Nakon udvostručenja raspoloživog rada u državi, te ako je $P_X/P_Y=1$ kao i ranije (dakle nepromijenjen relativni odnos cijena) država proizvodi u točki B na svojoj novoj proširenoj granici proizvodnih mogućnosti. *Output* robe X (radno intenzivne robe) raste, a *output* robe Y (kapitalno intenzivne robe) opada, kao što je i definirano teoremom Rybczynskog.

2.4.3. Leontijevljev paradoks

Pionirski pokušaj testiranja H-O teorije izvršio je W. Leontijev usporedbom korištenja proizvodnih faktora prosjeka ukupnog izvoza i konkurentskog uvoza u SAD prema podacima iz 1947. godine.

Rezultat Leontijevljeve analize mnoge je teoretičare iznenadio jer je bio suprotan očekivanjima H-O teorije, jer je Leontijev zaključio da SAD izvoze radno intenzivne proizvode, a uvozi kapitalno intenzivne proizvode.

Sa stajališta H-O teorije Leontijevljevi rezultati su bili paradoksalni.

3. MEĐUNARODNA VANJSKOTRGOVINSKA POLITIKA

Premda se ekonomisti slažu kako je slobodna trgovina između država bolja od bilo kakvog ograničavanja trgovinskih tijekova, praksa pokazuje da se slobodna razmjena ograničava na vrlo različite načine.

Najčešći argument protekcionista kojima se opravdava postojanje zaštitnih mjera argument mlade (nejake) industrije (infant industry argument), kojeg je u 19. stoljeću razradio F. Liszt. Argument mlade industrije svodi se na to da mladu industriju treba štititi dok ne ojača do te mjere da bi se mogla nositi s inozemnom konkurencijom. Kad ojača, koristi od njezina postojanja će više nego nadoknaditi troškove njezine zaštite. Zaštita nejake industrije omogućuje joj stjecanje iskustva i korištenje ekonomije obujma u cilju snižavanja jediničnih troškova u cilju sposobnosti slobodne tržišne utakmice s inozemnim konkurentima. Dakle, kako bi u potpunosti mogla koristiti prednosti međunarodne podjele rada, država mora razviti svoju domaću industriju.

Vanjskotrgovinska politika je:

- skup mjera kojima je svrha regulirati tokove vanjske trgovine ili
- sve mjere kojima država utječe na tijekove svoje vanjske trgovine ili
- sve mjere kojima država utječe na povećanje konkurentnosti domaćih proizvođača.

Mjerama vanjskotrgovinske politike teži se ograničiti sloboda tijekova međunarodne razmjene stvaranjem razlike između relativnih cijena roba na domaćem i svjetskom tržištu.

Carina je osnovni oblik reguliranja vanjskotrgovinskih odnosa, u početku je imala pretežno fiskalni karakter i služila osiguranju te povećanju državnih prihoda a kasnije je sve više poprimala zaštitni karakter.

Pored toga, vanjskotrgovinska politika ima specifični spektar mjera kojima ostvaruje navedene ciljeve:

- mjere usmjerene na cijenu roba
(carine, prelevmani)
- mjere usmjerene na količinu roba
(kontingenti, kvote)
- devizna ograničenja.

3.1. Carine

Osnovni smisao i svrha postojanja carina se mijenjala kroz povijest. Međutim, uvijek je služila politici ekonomskih odnosa s inozemstvom, te je tako i danas osnovna mjera reguliranja vanjskotrgovinskih odnosa. Naplaćivanjem carine povećava se cijena roba na domaćem tržištu te dolazi do stimulacije postojeće ili početka nove proizvodnje i destimulacije nabavke iste robe iz inozemstva.

Carina je oblik posrednog poreza koji se naplaćuje na robu koja podliježe carinjenju prilikom prijelaza carinske granice.

Osnovnu definiciju potrebno je raščlaniti u svrhu preciznog pojmovnog određenja carine:

- *posredni porez* – naplaćuje se posredno, prema činjenicama koje dokazuju snagu poreznog obveznika,
- *plaćanje carine je opća obveza* – svi koji uvoze robu koja podliježe carinjenju plaćaju carinu,
- *roba koja podliježe carinjenju* – carina se plaća samo na robu koja podliježe carinjenju, dakle postoji i roba na koju se ne plaća carina,
- *carinska granica* – uglavnom se preklapa s državnom granicom, međutim postoje izuzeci (npr. carinskom unijom se državna carinska granica proširuje na sve država članice carinske unije, dok se npr. slobodnim carinskim zonama (npr. Kukuljanovo), međunarodnim lukama carinski prostor smanjuje.

3.1.1. Vrste carina

Carine je kao osnovni oblik vanjskotrgovinske zaštite moguće razvrstati prema:

a) smjeru kretanja robe

- *uvozne* – naplaćuju se na uvoznu robu koja podliježe carinjenju.
Uvozne carine su danas najčešći oblik carina
- *izvozne* – naplaćuju se prilikom izvoza robe koja podliježe carinjenju.
Danas su relativno rijetke, npr. Rusija naplaćuje izvoznu carinu na sirovu naftu
- *tranzitne* – naplaćuju se na robu koja tranzitira preko teritorija treće države. Danas su iznimno rijetke, budući da ih WTO zabranjuje, ali ih mogu primjenjivati ostale države, npr. Bjelorusija pokušava naplatiti tranzitnu carinu na ruski zemni plin i sirovu naftu.

b) svrsi (namjeni) carine

- *zaštitne* – svrha je zaštita domaćeg gospodarstva od konkurentnijeg inozemnog, prvenstveno ima gospodarski cilj
- *fiskalne* – ostvarivanje javnih prihoda za financiranje javnih rashoda
- *prohibitivne* – carine koje svojom visinom onemogućuju uvoz robe. Uvoz nije zabranjen administrativnom mjerom, nego ekonomski.

c) osnovici za obračun carine

- *ad valorem (prema vrijednosti)* – carina se naplaćuje u postotku od vrijednosti uvezene robe. Najčešći način za naplatu carine.
- *specifične* – carina se naplaćuje prema količini (kg, kom, kWh) uvezene robe, zaštitni karakter se smanjuje ako vrijednost robe raste, ali se povećava kada vrijednost robe opada
- *kombinirane* – primjenjuje se kombinacija *ad valorem* i *specifične* carine

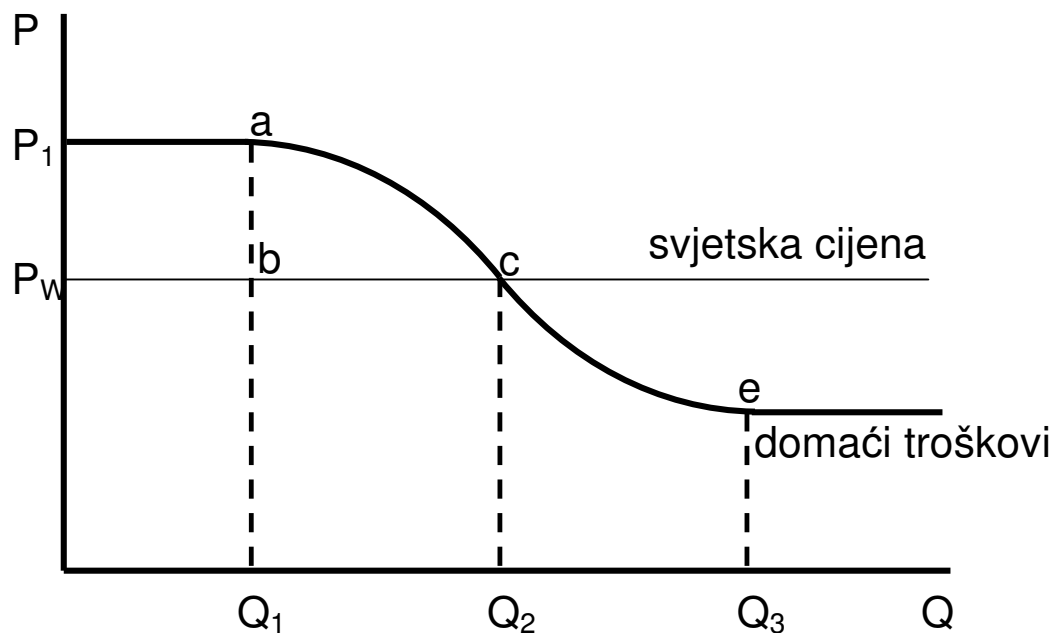
d) načinu donošenja carine

- *autonomne* – carine donose nacionalna gospodarstva prema svom nahođenju, u duhu svojih interesa i bez obzira na učinke koje one imaju na ostatak svijeta
- *ugovorne* – konvencionalne, se donose uz suglasnost ili sporazum s međunarodnim institucijama, integracijama ili pojedinim državama, danas se pretežni dio carina donosi na ovaj način

e) ostale vrste carina

- *antidampinške* – uvode se u slučaju dokazanog postojanja dampinga, kojim nelojalna konkurencije iz inozemstva nastoji prouzročiti negativne posljedice domaćem gospodarstvu.
- *kompenzatorne* – slične antidampinškima, nastoje izjednačiti vanjske i unutarnje cijene uvozne robe. Cilj je neutralizirati izvozne subvencije i premije koje inozemnim isporučiteljima isplaćuju njihove vlade.

Grafikon 3.1. : Razvoj carinske zaštite

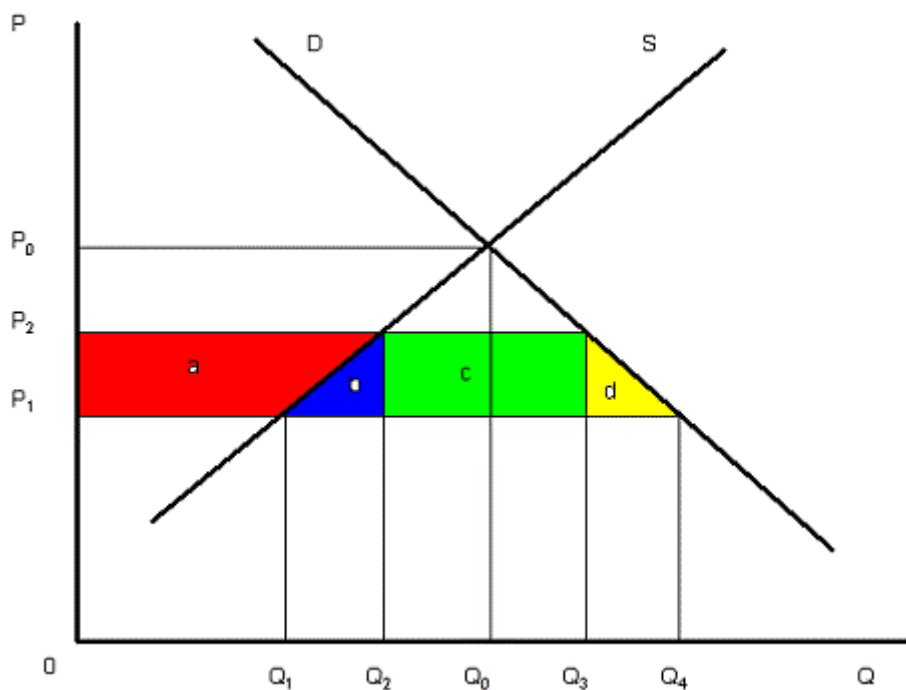

Na slici 3.1. je prikazan “prirodni” razvoj industrije uz adekvatnu carinsku zaštitu. Ravna linija svjetske cijene pokazuje da se na svjetskom tržištu može nabaviti bilo koja količina određene robe po cijeni P_w . Funkcija domaćih troškova na početku razdoblja viša je od svjetske cijene, između točki a i c opada. Opadanje troškova znači povećanje konkurentnosti, te su u točki c troškovi domaćih proizvođača jednaki svejtskoj cijeni (profit = 0). Svaki daljnji pomak prema točki e predstavlja poziciju u kojoj domaći proizvođači ostvaruju dobit u visini razlike između domaćih troškova i svjetske cijene.

3.1.2. Ekonomski učinci carina

Uvođenje carine na uvoznu robu ne znači samo poskupljenje izvozne robe na domaćem tržištu u odnosu na cijene iste robe u državi izvoznici, već rezultira i dodatnim učincima (Slika 3.2.).

Slika 3.2.: Učinci uvođenja carine

- S – krivulja ponude domaćih proizvođača
- D – krivulja potražnje na domaćem tržištu
- P_0 – cijena robe u uvjetima autarkije na domaćem tržištu
- P_1 – cijena robe na svjetskom tržištu, cijena je savršeno elastična
- P_2 – cijena robe na svjetskom tržištu uvećana za carinu
- Q_0 – količina robe koju proizvode domaći proizvođači u situaciji autarkije
- Q_1 – količina robe koju proizvode domaći proizvođači pri svjetskim cijenama
- Q_2 – količina robe koju proizvode domaći proizvođači pri svjetskim cijenama uvećanim za iznos carine
- Q_3 – ukupna potrošnja robe na domaćem tržištu nakon uvođenja carine
- Q_4 – ukupna potrošnja robe na domaćem tržištu pri svjetskim cijenama
- $Q_1 - Q_4$ – uvoz robe na domaćem tržištu prije uvođenja carine
- $Q_2 - Q_3$ – uvoz robe na domaćem tržištu nakon uvođenja carine
- a – redistribucijski učinak
- b – trošak carinske zaštite nastao povećanjem domaće proizvodnje
- c – fiskalni učinak
- d – trošak carinske zaštite nastao smanjenjem potrošnje

Dok država funkcionira kao zatvoreno gospodarstvo, krivulje ponude S i potražnje D sijeku se u pri količini Q_0 odnosno P_0 . Potpuno otvaranje nacionalnih granica međunarodnoj konkurenciji rezultiralo bi formiranjem ponude na razini cijena P_1 (zbog savršene elastičnosti svjetske ponude). Pri razini cijena P_1 zbog smanjenja cijena povećala bi se količina robe koju kupuju domaći kupci od Q_0 u situaciji autarkije na Q_4 . Pri tome bi se količina koju prodaju domaći proizvođači smanjila sa Q_0 na Q_1 , dok bi se istodobno prodavala roba iz uvoza u količini $Q_1 - Q_4$.

Navedena situacija je neodrživa za nacionalno gospodarstvo pa država uvodi carine u visini $P_1 - P_2$. To poskupljuje robu i smanjuje količinu robe koju kupuju domaći potrošači na Q_3 . Uz to, navedena se količina i raspoređuje na drugačiji način, pa domaći proizvođači sada prodaju više (Q_2 za razliku od ranije Q_1). Istodobno se smanjuje količina robe iz uvoza na $Q_2 - Q_3$.

Povećanje domaće ponude zbog utjecaja carine znači gubitak za zajednicu kao cjelinu (**površina b na dijagramu**) jer se smanjuje ukupna potrošnja zaštićenog artikla tj. ona se preorijentira na domaću robu ili supstitute uvozne robe. Znači

izostaje nam uvoz jeftinije robe koji opet predstavlja gubitak tj. trošak carinske zaštite (**površina d**).

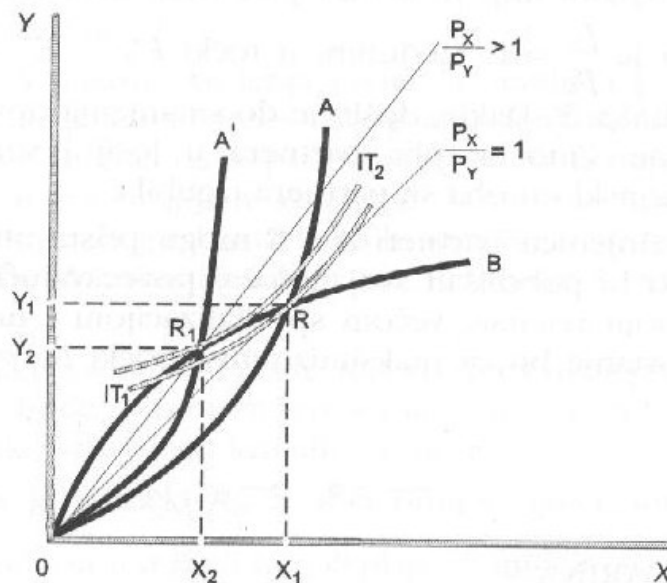
Redistribucijski učinak uvoznih carina predstavlja prelijevanje dohotka od potrošača k proizvođačima (**površina a**). Vrijednost dohotka ovisi o količini zaštićene proizvodnje na domaćem tlu i razlici cijena robe prije i poslije uvođenja carine. Tako formirani dohodak djeluje stimulatивно i na postojeće i na moguće novopridošle proizvođače. No moguće je i prelijevanje dohotka iz produktivnijih u manje produktivne gosp. sektore.

Fiskalni učinak (**površina c**) je sekundarna svrha primjene carine ali one su još uvijek prihodi države.

3.1.3. Optimalna carina

U uvjetima potpune konkurencije u državi slobodna bi međunarodna razmjena vodila k maksimiziranju svjetske proizvodnje. Međutim, to ne znači i da je slobodna trgovina najbolja moguća politika za svaku državu koja sudjeluje u međunarodnoj razmjeni. Naprotiv, u interesu je svake države u izvjesnoj mjeri ograničiti uvoz ili izvoz ako inozemna potražnja nije savršeno elastična i a ako se ne očekuju protumjere. Određivanje optimalne carinske zaštite ilustrano je na grafikonu 3.3..

Grafikon 3.3.: Optimalna carina

U situaciji slobodne međunarodne razmjene ravnoteža se postiže u točki R, gdje država A razmjenjuje OX_1 svoga izvoznog proizvoda X za OY_1 proizvoda Y s državom B. Na taj način dosiže se krivulja indiferentnosti u trgovini IT_1 . Uvjeti razmjene su $p_x/p_y=1$.

Sada država uvodi carinu koja će joj donijeti maksimalno blagostanje, naravno uz pretpostavku da država B neće odgovoriti istom mjerom, tj. da neće biti odmazde. To je ona carina pri kojoj se dosiže najviša krivulja indiferencije prema trgovini IT_2 . Ta je krivulja indiferencije najviša krivulja indiferencije koju država A može doseći.

Nakon uvođenja optimalne carine, država A izvozi OX_2 dobra X (umjesto OX_1) u zamjenu za uvoz OY_2 proizvoda Y (umjesto OY_1).

3.2. Necarinski instrumenti zaštite

Necarinske barijere je teško jednoznačno definirati zbog izuzetno širokog raspona ovih mjera. Općenito, mjere necarinske zaštite predstavljaju sve one mjere povrh carina, koje utječu na smanjenje konkurentnosti inozemnih proizvoda u odnosu na domaće ili doprinose povećanju kompetitivnosti domaćeg gospodarstva. Direktnog su ili indirektnog tipa.

Temeljni razlog njihova uvođenja je netransparentnost, jer su države u okviru pregovora pod okriljem GATT-a i WTO-a bile prisiljene na snižavanje carina za koje njihova gospodarstva nisu bila konkurentno sposobna. Preračunavanje u ekvivalent carinskoj zaštiti provodi se uzimanjem razlike između cijene *franco* granica i zaštitnim mjerama deformirane cijene, koja se zatim razlučuje na konstitutivne elemente (porez na promet, uvozni nameti, kvote i sl.), a zatim se ta razlika pretvara u carinski ekvivalent kao postotak vrijednosti uvezene. Ograničavanje uporabe necarinske zaštite je od posebnog značaja za svjetsku trgovinu, stoga se WTO u bitnom segmentu bavi njima, zagovarajući njihovu tarifikaciju (pretvaranje u carinski ekvivalent).

Necarinske barijere mogu se raščlaniti u tri temeljne skupine. Svrha zaštitnih mjera I. tipa je zaštita domaćeg gospodarstva od vanjske konkurencije. Mjerama II. tipa nazivaju se oni mehanizmi koji nisu direktno vezani za trgovinu, ali se ponekad koriste i u ovu svrhu. Mjere koje neizbježno dovode do iskrivljavanja

uvjeta međunarodne razmjene, a primjenjuju se iz razloga koji nisu direktno vezani za trgovinu ubrajamo u mjere III. tipa

Tablica 3.1.: Razvrstavanje mjera necarinske zaštite

Mjere I. tipa (primarna namjena iskrivljenje)	
A	Mjere usmjerene na uvoz
1.	<i>Mjere koje djeluju na količine (direktne)</i>
	a) globalne uvozne kvote
	b) selektivne uvozne kvote
	c) dozvole diskretno restriktivne
	d) dozvole liberalne
	e) "dobrovoljna" ograničenja izvoza (VER)
	f) embargo
	g) državna trgovina
	h) propisi o domaćem sadržaju
2.	<i>Mjere koje djeluju kroz troškove i cijene (indirektne)</i>
	a) varijabilni nameti i dodatne uvozne takse (prelevmani)
	b) zahtjevi za avansnim depozitom
	c) antidampinška i kompenzatorna opterećenja (takse)
	d) direktne subvencije domaćim konkurentima uvoza
	e) kreditna ograničenja uvozniciima
	f) porezne olakšice i ostale indirektne subvencije domaćim proizvođačima koji konkuriraju uvozu, uključujući i kreditne koncesije
	g) diskriminatorne tarife u unutarnjem transportu
	h) međunarodni robni sporazumi i sporazumi o marketingu
B	Mjere usmjerene na izvoz
1.	<i>Mjere koje djeluju na količine (direktne)</i>
	a) državna trgovina
	b) izvozne kvote i dozvole
2.	<i>Mjere koje djeluju na troškove i cijene (indirektne)</i>
	a) direktne subvencije izvozniciima
	b) indirektne subvencije izvozniciima uključujući i kreditne olakšice
	c) damping koji podržava država
	d) izvozni nameti (takse)
	e) međunarodni robni sporazumi i sporazumi o marketingu
Mjere II. tipa (sekundarna restriktivna namjera)	
1.	<i>Mjere koje djeluju na količine (direktne)</i>
	a) ograničen pristup medijima komuniciranja
	b) kvantitativna ograničenja marketinga i propagande
2.	<i>Mjere koje djeluju kroz troškove i cijene (indirektne)</i>
	a) propisi o pakiranju i etiketiranju
	b) zdravstveni, sanitarni i standardi o kvaliteti
	c) sigurnosni i industrijski standardi i propisi
	d) granične takse

e) uporabne takse
f) carinska procedura, konzularne formalnosti i slično
g) postupci carinske klasifikacije
h) postupci određivanja carinske osnovice
i) devizna ograničenja
j) propisi o obavijestima i "administrativne" upute
k) državno poduzetništvo, financiranje istraživanja i razvoja i slične pomoći domaćim proizvođačima supstituta uvoza i izvoznim sektorima

Mjere III. tipa (bez očite namjere iskrivljavanja trgovine)

a) državni monopol proizvodnje, prodaje i distribucije pojedinih proizvoda
b) državna strukturna politika i politika regionalnog razvoja koja utječe na trgovinu
c) <i>ad hoc</i> mjere ekonomske politike u svezi s bilancom plaćanja
d) razlike u poreznim sustavima
e) razlike u sustavima socijalnog osiguranja
f) razlike u sustavima amortizacije
g) vanjske koristi od vladinih programa nabavke za obranu ili nevojne svrhe
h) ekonomija obujma uvjetovana državnim nabavkama
i) promjene nacionalnih standarda, propisa i prakse
j) tarife u vanjskom transportu i međunarodni državni transportni sporazumi
k) lučke pristojbe

3.2.1. Kontingenti

Instrumenti gospodarske politike koji količinski ograničavaju vanjskotrgovinske tijekove su kontingenti ili kvote. Najčešće se uvode kada međunarodna razmjena prelazi okvire koji osiguravaju relativno uravnotežen obujam razmjene u oba pravca.

Kontingenti se najčešće primjenjuju *kod reguliranja uvoza*, tj. oni ograničavaju vrijednosne ili količinske iznose uvoza neke robe u određenom razdoblju. Za razliku od carina, kontingenti nameću apsolutni limit vanjskoj trgovini i obuzdavaju tržišne zakone. Kontingentirati se može i izvoz, premda se neusporedivo češće koristi prilikom ograničavanja uvoza.

3.2.1.1. Uvozni kontingenti

Uvozni kontingenti pojavljuju se u 3 oblika:

- a) **unilateralni (autonomni) kontingenti** – ne ovise o vanjskim utjecajima i ne podliježu međunarodnim pregovorima, obujam uvoza određuje se samostalnom voljom države uvoznice. Nakon njihove primjene izvozni tijekovi države su reducirani, ukinuti ili na neki drugi način poremećeni pa inozemni partneri poduzimaju mjere kako bi se suprotstavili negativnim učincima. Kako autonomni kontingenti dovode do konflikta zbog suprotstavljenih interesa u međunarodnoj razmjeni, najčešće se brzo i eliminiraju.

Autonomni kontingenti usmjeravaju vanjskotrgovinske tijekove putem **globalnog ili alociranog kontingentiranja**.

Globalno kontingentiranje ne označava subjekte realizacije; ostavlja mogućnost zainteresiranim domaćim uvoznicima i inozemnim izvoznicima da na osnovi konkurencije posao realiziraju najpovoljniji ponuđači. Ono omogućava izvjesno probijanje dozvoljenih kvota i favoriziranje određenih subjekata pa se često primjenjuje tzv. alocirano kontingentiranje.

Alociranje se uglavnom vrši prema: državama, izravnim korisnicima i vremenskom trajanju.

- b) **ugovorni kontingenti** – predstavljaju interes za uvozom neke robe u jednu zemlju, uvjetovan interesom za izvozom te robe drugoj tj. drugim zemljama (međusobne isporuke) na bazi bilateralnih ili multilateralnih pregovora.

U usporedbi s autonomnim, ugovorni kontingenti utječu na pozicije domaćih uvoznika i poboljšanje odnosa s inozemnim partnerima-izvoznicima. Postiže se visok stupanj sigurnosti poslovanja i stvaraju se uvjeti za razvoj međupartnerskih odnosa i suradnje.

- c) **carinski kontingenti** – na uvoz određene robe se, u obimu predviđenog kontingenta, primjenjuje snižena carinska tarifa ili se roba uvozi bez plaćanja carine. U primjeni su temeljem SSP-a između EU i RH.

3.2.1.2. Izvozni kontingenti

Ograničavaju vanjskotrgovinsku robnu razmjenu kada se želi:

- osigurati da određena strateška roba ne dođe u posjed neke zemlje,
- osigurati da određena količina robe ostane na domaćem tržištu,
- stabilizirati proizvodnja i cijene utjecajem na robne viškove u međunarodnoj razmjeni

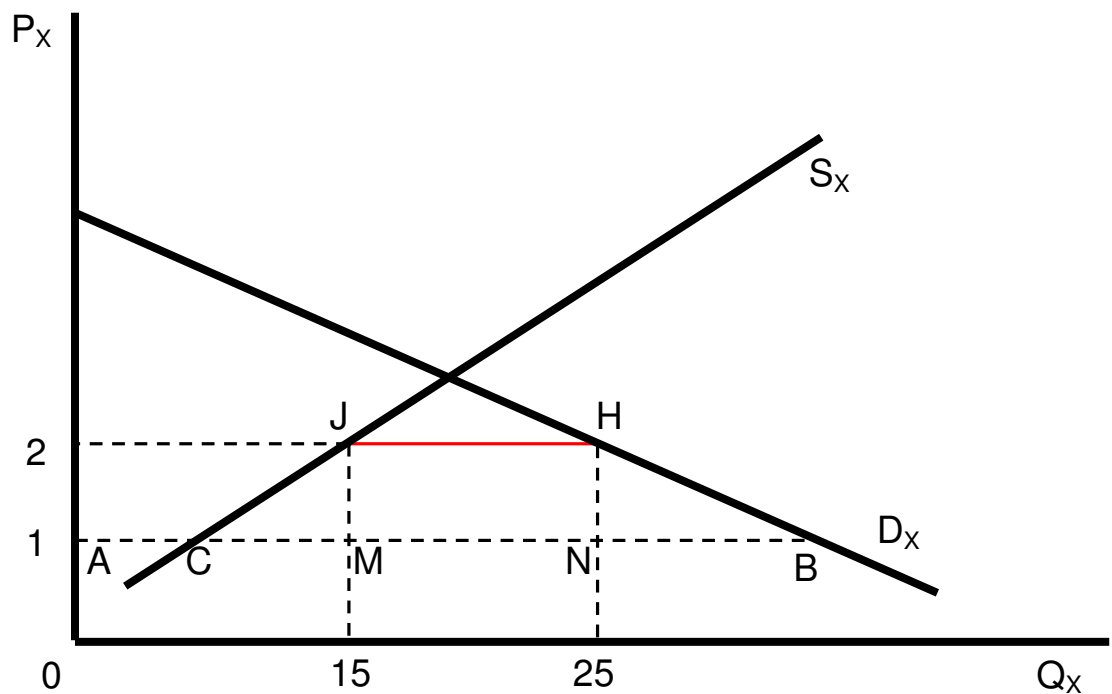
Izvozni kontingenti mogu biti:

- a) **unilateralni (autonomni)** – ako ih uvodi jedna nacionalna ekonomija bez ikakvih konzultacija s inozemnim partnerima
- b) **ugovorni** – ako ih uvodi jedna nacionalna ekonomija na temelju bilateralnih i multilateralnih pregovora (relacija) s ostalim nacionalna. ekomijama

3.2.1.3. Učinci kontingenata

Učinci kontingenata su slični carinskim učincima, ali u određenim okolnostima postoje bitne razlike koje su ovisne o: elastičnosti inozemne ponude, kapacitetu domaće proizvodnje i politici administriranja kontingenata. Na grafikonu 3.4. je prikazan učinak kontingenata za proizvod X.

Grafikon 3.4.: Ilustracija učinaka kontingenata

Nacionalne krivulje ponude i potražnje za robom X su S_X i D_X . U uvjetima slobodne konkurencije cijena se formira na razini od 1 HRK, pri čemu domaći potrošači kupuju AB proizvoda X, od čega AC od domaćih proizvođača, a CB iz uvoza. Država uvodi uvozni kontingent od 10 proizvoda X. To rezultira cijenom

od 2 HRK pri kojoj se uvozi upravo 10 proizvoda X , odnosno JH . Ukoliko država prodaje uvozni kontingent na konkurentskom tržištu najboljem ponuđaču, prihod proračuna će biti $JHMN$, dakle isti kao i kod carina *ad valorem* od 100%.

3.2.2. Usporedba kontingenata i carine

Tijekom '30-tih godina, poslije velike svjetske ekonomske krize kontingenti su postupno preuzimali ulogu carina.

Kontingenti imaju mnoge prednosti u odnosu na carine:

- oni su apsolutni i neovisni o fluktuaciji cijena,
- ne ovise o diferenciranju elastičnosti,
- djeluju neovisno o tržišnim uvjetima, te znatno umanjuju djelovanje tržišta.

Kontingenti brzo djeluju na obujam i tijekove međunarodne razmjene pa su manje pogodni za postupna usmjeravanja ili preorijentaciju. Zato su osobito korišteni u razdobljima kritičnih ekonomskih stanja jer primarno djeluju na količine, a sekundarno na cijene robe.

Razlike u dohodovnim učincima:

- carine povećavaju cijene uvoznoj robi i osiguravaju prihode državi u iznosu proporcionalnom uvoznom obimu i visini carinske tarife
- kontingenti povećavaju unutarnje cijene i osiguravaju dodatne prihode uvozniku, oni su izvor monopolskog profita ukoliko se ne raspoređuju sukladno tržišnim načelima

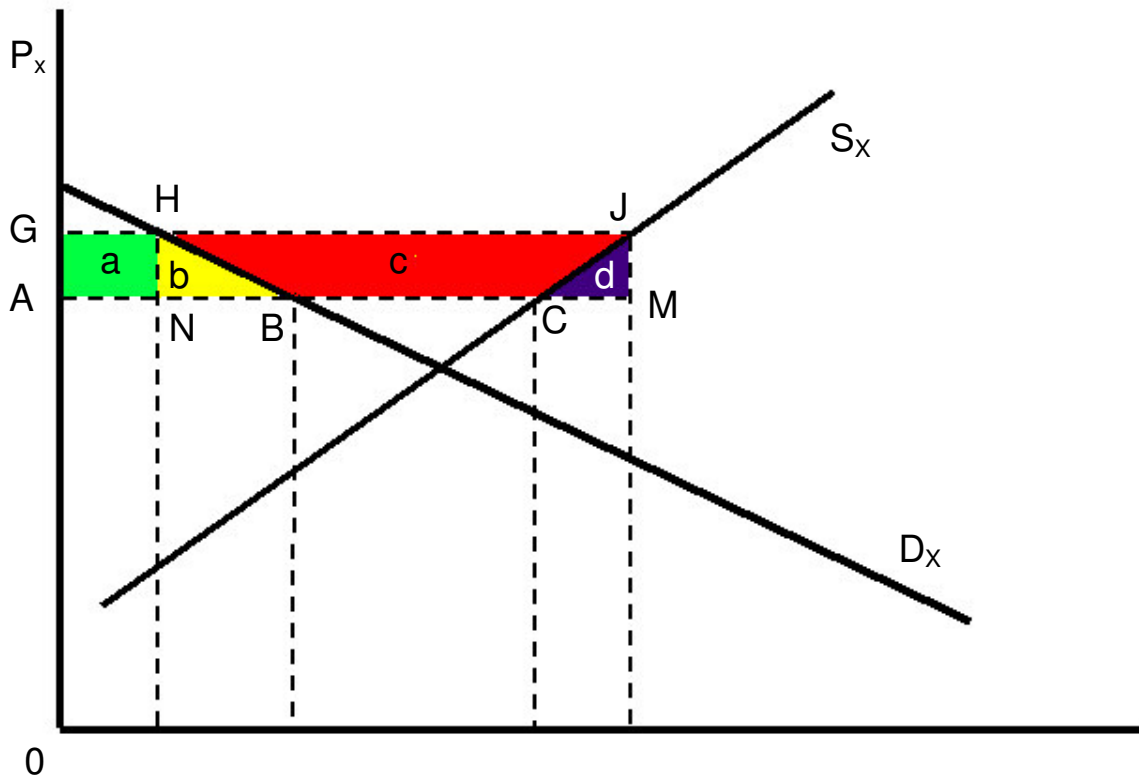
Danas su kontingenti zabranjeni zaslugom WTO-a, s izuzetkom carinskih kontingenata.

3.2.3. Izvozne subvencije (premije)

Izvozne subvencije su direktna plaćanja ili poklanjanje poreznih prihoda i subvencioniranje kredita nacionalnim izvoznicima ili potencijalnim izvoznicima te odobravanje kredita sa sniženom kamatom stranim kupcima s ciljem pospešivanja prodaje domaće robe. Premda su subvencije zabranjene

međunarodnim sporazumima, mnoge ih države primjenjuju na više ili manje prikrivene načine. Na grafikonu 3.5. prikazano je djelovanje subvencije.

Grafikon 3.5: Ilustracija djelovanja subvencije

U uvjetima slobodne trgovine cijena se formira na razini A, gdje država proizvodi AC, a troši AB robe x. Ostatak BC izvozi. Ukoliko se država odluči subvencionirati proizvodnju robe x u visini AG po jedinici robe x, tada proizvođači iz promatrane države proizvode GJ robe x, pri čemu se GH troši u državi, a HJ se izvozi. Domaći potrošači gube $a+b$, domaći proizvođači su na dobitku $a+b+c$, a iznos državne subvencije je $b+c+d$. Trošak zaštite moguće je izračunati zbrajanjem trokuta $b+d$.

Premije se isključivo odnose na stimuliranje izvoza, kada nacionalno gospodarstvo želi ubrzati ili pomoći razvoju ili egzistenciji pojedinih gospodarskih sektora ili posebnih gospodarskih grana.

Osnovne grupe izvoznih premija:

- **otvorene premije** – primjenjuju se kada je njihova primjena prihvatljiva u međunarodnim relacijama
- **prikrivene premije** – primjenjuju se samo kada njihova otvorena primjena ne bi bila prihvatljiva u međunarodnim relacijama, više se koriste nego otvorene, a javljaju se pod nazivima kao razne vrste regresa, subvencija i sl. (preferencijalne prijevozne tarife za izvoznu robu, kreditne olakšice itd.). Posebna vrsta prikrivene premije su **retencione kvote** koje u uvjetima nekonvertibilnosti domaće valute predstavljaju pravo zadržavanja i slobodnog raspolaganja jednim dijelom ostvarenih deviza. Izvoznici su stimulirani povećati svoj izvoz i usmjeravaju ga tamo gdje će ostvariti najveća prava zadržavanja deviza. Zadržani iznosi deviza ne moraju biti iskorišteni pa su retencione kvote većinom prenosive, ali se mogu i prodavati na deviznim tržištima.

Osnovni razlog stimuliranja izvoza je **disparitet cijena** u zemlji i inozemstvu – cijene domaće robe su više nego inozemne. Ovdje se ubrajaju:

- “čisti” disparitet cijena prema inozemnim cijenama kao refleks niže razine produktivnosti tj. viših proizvodnih troškova u zemlji
- carinska zaštita i druga prikrivena opterećenja na inozemnim tržištima i eventualno čisti stimulans s ciljem postizanja višeg stupnja konkurentnosti.

3.3. Teorija carinske unije

Carinske ili necarinske barijere tradicionalno razdvajaju nacionalna gospodarstva. Nestankom barijera u razmjeni između dviju nacija njihova trgovina “kliže” iz međunarodnih pravila u propise unutarnje trgovine. Gospodarske integracije imaju elemenata diskriminatorni proces prema državama nečlanicama, ali ga GATT dozvoljava integracije pod uvjetom da se zaštita prema trećim državama ne povećava.

3.3.1. Stupnjevi integriranja

Brojne gospodarske integracije koje danas postoje u svijetu nije moguće jednoznačno definirati. Svaka od integracija ima svoje značajke, odnosno može se svrstati u jednu od navedenih kategorija:

1. **Asocijativni sporazum** – Asocijativni sporazum se prema članku XXIV. GATT-a definira kao predetapa uvođenja zone slobodne trgovine ili carinske unije. Djelomično je zasnovan na principu reciprociteta, ali sadržava derogaciju u pojedinim sektorima ili instrumentima trgovinske politike. Sporazum ovoga tipa je Hrvatska potpisala s EU (SSP).
2. **Zona slobodne trgovine** – grupiranje više carinskih teritorija u kojem države članice ukidaju sve trgovinske barijere između sebe, ali zadržavaju svoje nacionalne barijere u razmjeni prema ostatku svijeta. U takvoj zoni zadržana je kontrola carina u cilju izbjegavanja uvoza roba u državu s relativno niskim carinama i reeksporta u državu s relativno višim carinama. Primjer NAFTA (Sjevernoameričko udruženje slobodne trgovine) ili ASEAN (Asocijacija država jugoistočne Azije)
3. **Carinska unija** – udruženje država koje međusobno ukidaju carinske barijere, te usvajaju zajedničku carinsku tarifu prema ostatku svijeta, odnosno imaju zajedničku vanjskotrgovinsku politiku. EEZ je bila carinska unija od 1968. do 1992. godine, danas su to CACM (Zajedničko tržište Srednje Amerike) ili Andski pakt.
4. **Zajedničko tržište** – karakterizira ga slobodno kretanje svih faktora proizvodnje unutar država članica, dakle to znači slobodno kretanje roba, kapitala i radnika, ali i eliminiranje fiskalnih granica, trgovinskih i tehničkih zapreka. Primjer: EU, EFTA
5. **Ekonomska unija** - Najviši oblik regionalnog procesa integriranja, zahtjeva usku koordinaciju gospodarskih politika država članica kako bi zajedničko tržište i makroekonomska stabilizacija država bila u potpunosti efikasna.

3.4.2. Učinci carinske unije

Neizbježan učinak uspostavljanja carinske unije je da će pojedine države članice uvoziti iz drugih država članica:

- a) neke proizvode koje ranije, u uvjetima visoke nediskriminacije zaštite domaće proizvodnje nisu uvozile i
- b) neke proizvode koje su ranije uvozile iz trećih država.

U oba slučaja dolazi do povećanja razmjene unutar unije, ali je samo u prvom slučaju to obvezno i povećanje ukupne razmjene država članica i svijeta kao cjeline. Zbog toga je Viner ovaj učinak carinske unije nazvao **stvaranjem trgovine – trade creation**, što treba shvatiti kao stvaranje novih trgovinskih tokova (u kvantitativnom, ne samo geografskom smislu) uz povećane ukupne razmjene.

Učinak **skretanja trgovine – trade creation** sastoji se u tome što do ekspanzije unutarregionalne razmjene dolazi kao posljedica napuštanja neracionalne (skupe) domaće proizvodnje u korist efikasnijih proizvođača u okviru unije. Ovo je proces koji potencijalno vodi poboljšanju međunarodne podjele rada, realokaciji resursa i efikasnijoj proizvodnji. Pomjeranje od viših k nižim troškovima proizvodnje, imanentno procesu integracije, još ne znači kako je to pomjeranje k najnižim troškovima u svjetskim mjerilima (osim u slučaju svjetske ekonomske integracije).

U drugom slučaju kada dolazi do skretanja trgovine u korist država koje pripadaju uniji, a na štetu trećih država - dok pitanje o tome da li će se ukupan volumen međunarodne trgovine povećati ili ne, ostaje otvoreno - izvjesno je da se neki od postojećih trgovinskih tokova zamjenjuju novima.

Kada u uniji dominira trade diversion, barem će neke od zemalja članica biti oštećene, a postoji i mogućnost da sve zemlje članice budu oštećene, sve uzete skupa imat će neto-gubitak, a gubitak trpe i treće zemlje i svijet u cjelini.

Ukoliko carinska unija vodi pristoj supstituciji razmjene s trećim zemljama unutarregionalnom razmjenom, dakle situaciji trade diversion, dobit od trgovine

će se smanjiti, a međunarodna podjela rada pogoršati u mjeri u kojoj su troškovi proizvodnje diskriminiranih proizvođača iz trećih država bili niži nego u favoriziranih proizvođača iz zemalja partnera.

Uvjeti koji moraju biti ispunjeni kako bi carinska unija donosila najveću korist i zemljama članicama, i svijetu kao cjelini, odnosno uvjeti koji moraju biti ispunjeni kako bi unija djelovala u pravcu međunarodne specijalizacije proizvodnje u skladu s komparativnim troškovima:

1. unija mora obuhvaćati što veće područje (povećava se mogućnost za razvoj unutrašnje podjele rada),
2. što je niža razina carina na uvoz iz trećih država u usporedbi s njihovom prosječnom razinom prije stvaranja unije,
3. što je manji stupanj komplementarnosti, a veći stupanj konkurentnosti u proizvodnji između država članica,
4. što su veće razlike u proizvodnim troškovima između država članica, a time i uštede koje će proizaći iz slobodne trgovine unutar unije,
5. što je viša razina zaštite na potencijalnim izvoznim tržištima izvan područja carinske unije u pogledu proizvodnje u kojoj bi, u uvjetima slobodne trgovine, države članice imale komparativnu prednost (drugim riječima, što je manja šteta koja nastaje zbog smanjenja stupnja specijalizacije u proizvodnji između područja unije i vanjskog svijeta),
6. što je veći broj grana u kojima će proširenje tržišta imati za rezultat niže troškove proizvodnje od onih koji postoje izvan unije,
7. što je manji broj grana kod kojih proširenje tržišta ne bi dovelo do nižih troškova proizvodnje od onih po kojima bi se odgovarajući proizvodi mogli uvesti iz trećih država.

Smanjivanje carina povećava ekonomsku efikasnost. Iako možda djeluje iznenađujuće, ovaj je odgovor preoptimističan. Pristupom u carinsku uniju bez carinskih barijera među državama i sa zadržavanjem carinske zaštite prema trećim državama moguće su i štetne posljedice za državu članicu. Razlog možemo ilustrirati hipotetičkim primjerom koristeći dvije zemlje članice, Njemačku i Francusku i treću zemlju izvan carinske unije, npr. SAD. SAD proizvodi najjeftiniju pšenicu po cijeni od 8 EUR za tonu, cijena francuske pšenice je 12 EUR za tonu, a britanske 16 EUR. Britanija i Francuska imaju identičnu carinu na sav uvoz pšenice. Ukoliko je Britanija formirala carinsku uniju s Francuskom,

njihove se međusobne carine ukidaju, ali na snazi ostaju carine s SAD-om. Razmatranjem slijedeća dva primjera odgovorit će se na pitanje kako je formiranje carinske unije djelovalo na britansko gospodarstvo, pozitivno ili negativno.

1. Polazna pretpostavka: britanska inicijalna carina je dovoljno visoka i isključuje uvoz pšenice iz obje države. S carinom od 10 EUR cijena će biti 18 EUR za pšeničnu iz SAD-a i 22 EUR za pšenicu iz Francuske. Respektirajući cijene, potrošači kupuju isključivo britansku pšenicu. Eliminirajući carine s Francuskom pristupanjem u carinsku uniju, uvoz iz Francuske će zamijeniti britansku produkciju. S točke gledišta britanskog potrošača dolazi do uštede jer nasuprot trošku od 16 EUR za britansku pšenicu, Britanija sada mora proizvesti samo 12 EUR vrijednosti izvozne robe kako bi platila tonu francuske pšenice.
2. Uz pretpostavku niže carinske stope, npr. 6 EUR za tonu situacija je slijedeća: prije priključivanja carinskoj uniji, Velika Britanija kupuje pšenicu iz SAD-a, koju potrošači plaćaju 14 EUR za tonu, što im se više isplati nego proizvoditi svoju pšenicu. Kada je carinska unija formirana, potrošači kupuju Francusku pšenicu za 12 EUR, dakle, uvoz iz SAD-a je prestao. Unatoč svemu, pšenica iz SAD-a je jeftinija od francuske, a 6 EUR carine koju britanski potrošači plaćaju na pšenicu iz SAD-a vraća se u Veliku Britaniju u obliku prihoda proračuna i prema tome ne predstavlja samo trošak za britansko gospodarstvo. Britanci će, uvozeći pšenicu iz Francuske, morati izdvojiti više resursa za izvoz, kako bi mogli platiti jednaku količinu uvoza.

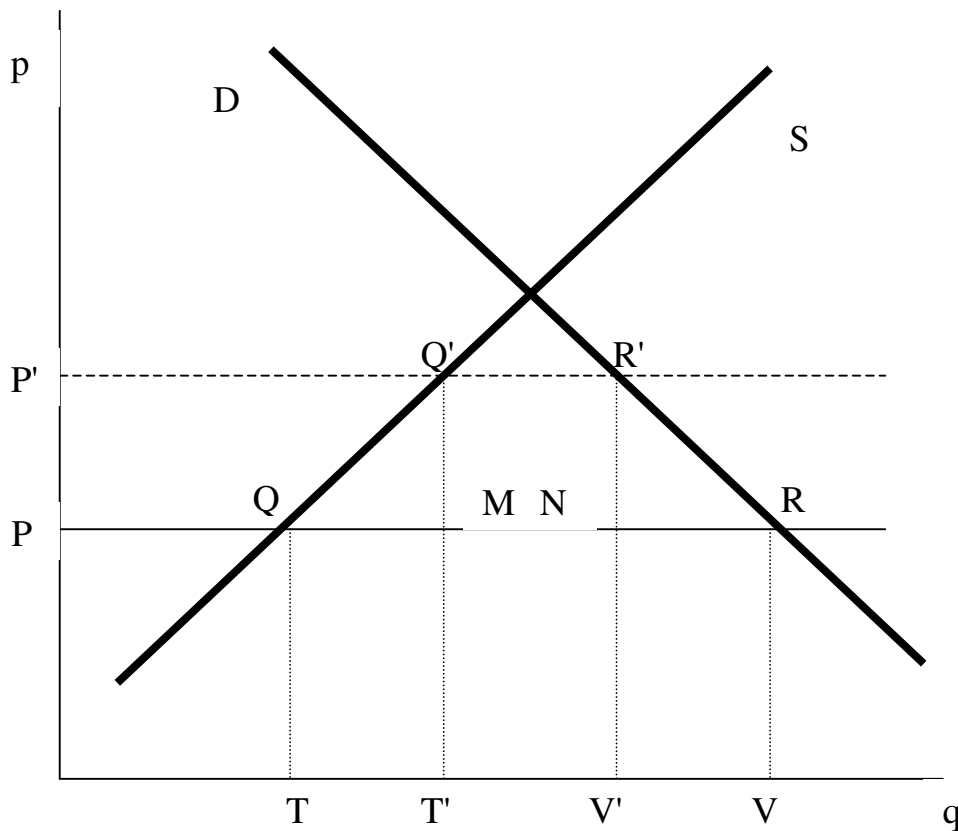
U ovom slučaju treba razmišljati o Vel. Britaniji kao o državi koja vodi dvije vanjskotrgovinske politike koje izobličuju motive za vanjskotrgovinsku razmjenu - carinu na pšenicu iz SAD-a i carinu na pšenicu iz Francuske.

Iako se čini da carina na francusku pšenicu izobličuje motive, ona može pomoći kompenzirati izobličenje nastalo primjenom carine na pšenicu iz SAD-a, potičući potrošnju jeftinije pšenice iz SAD-a. Na ovaj način primijenjene carine smanjit će blagostanje u Vel. Britaniji.

Velika Britanija je na dobitku ako formiranje carinske unije vodi k novoj trgovini - francuska pšenica zamjenjuje domaću proizvodnju, dok Velika Britanija gubi ako

trgovina unutar carinske unije jednostavno zamijeni trgovinu s državama izvan unije. U analizi učinaka carinske unije prvi se slučaj naziva **trade creation**, a drugi **trade diversion**. Je li carinska unija poželjna ili nepoželjna ovisi o tome vodi li većinom prema trade creation ili prema trade diversion.

Grafikon 3.6.: Stvaranje trgovine – trade creation

q - količina proizvoda

p - cijena proizvoda

D - krivulja domaće potražnje

S - krivulja domaće ponude

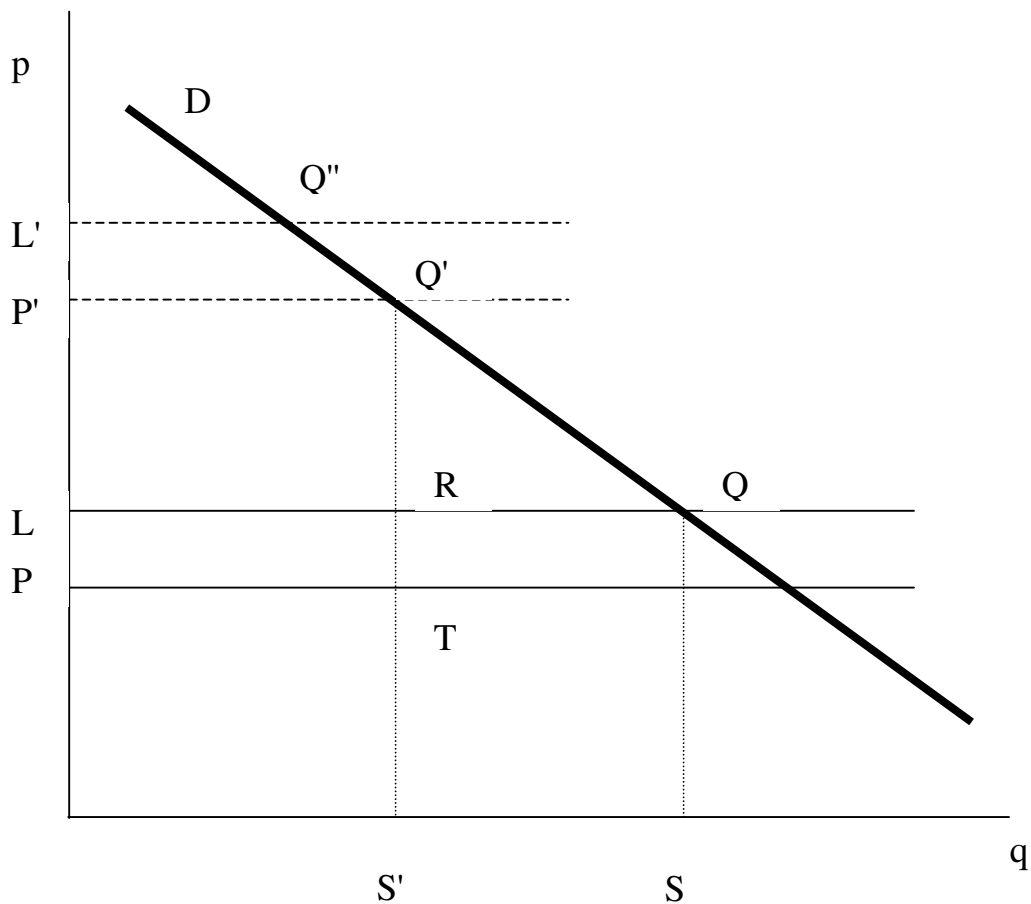
PQR - krivulja ponude u zemlji partneru (troškovi = const.)

P'Q'R' - krivulja ponude u zemlji partneru (troškovi = const.) uvećano za troškove carine

Kada postoji carina zemlja troši OV' , od čega je OT' iz domaće proizvodnje, $T'V'$ iz uvoza. Kada se carina ukine, domaća proizvodnja se smanji na veličinu OT , a potrošnja se poveća na iznos OV . Zbog zamjene domaće proizvodnje uvozom ušteden je iznos $QQ'M$, a dobit u vidu viška potrošnje koji nastaje zamjenom

dobara ranije proizvođenih u zemlji uvozom, iznosi $R'NR$. Ukupan rezultat trade creation je suma te dvije površine, a to je približno jednako polovici produkta promjene u količini uvoza ($TT' + VV'$) i novčanog iznosa carine po jedinici uvoza (PP')

Grafikon 3.7.: Skretanje trgovine – trade diversion

D - krivulja potražnje

PT, LR inozemna potražnja (troškovi =const.)

$P'Q'$, $L'Q''$ - inozemna potražnja (troškovi =const.) plus carine

S carinom primjenjenom na oba izvora uvoza, država uvozi količinu OS' iz trećih država uz ukupne troškove $OPTS'$. Kada se ukinu carine unutar carinske unije, država prelazi na uvoz OS iz države partnera. Za svoju raniju potrošnju OS' ona sada plaća $OLRS'$, što predstavlja povećanje troškova u iznosu $L RTP$.

4. EKONOMSKI POKAZATELJI

Ekonomskim pokazateljima u se podrazumijevaju mjerila koja izražavaju odnose između domaćeg i inozemnog tržišta. Ekonomska analiza može biti kvantitativna (kvantifikacija odnosa međuovisnih varijabli) ili kvantitativna (analiza međuovisnosti uzroka i posljedica).

4.1. *Ekonomski pokazatelji pokrivenosti uvoza izvozom*

4.1.1. Stupanj ukupne pokrivenosti uvoza izvozom

$$S_p = \frac{\text{vrijednost_ukupnog_izvoza}}{\text{vrijednost_ukupnog_uvoza}}$$

Ako je stupanj pokrivenosti uvoza izvozom veći od 1, odnosno stopa pokriva uvoza s izvozom veća od 100, država u razmjeni s inozemstvom ostvaruje pozitivan saldo trgovinske bilance.

4.1.2. Stupanj djelomične pokrivenosti uvoza izvozom

$$S_{pp} = \frac{\text{vrijednost_izvoza_proizvoda_\"X\"}}{\text{vrijednost_uvoza_proizvoda_\"X\"}}$$

Što je S_{pp} veći od 100, to je izvoz proizvoda X veći od uvoza tog istog proizvoda

4.2. Ekonomski pokazatelji stupnja koncentracije izvoza (uvoza)

4.2.1. Koeficijent zemljopisne koncentracije izvoza (uvoza)

Koeficijent zemljopisne koncentracije pokazuje diverzificiranost ("rasutost") ukupnog izvoza države "j" na pojedine države ili grupacije država (EU, CEFTA, NAFTA).

$$G_{xj} = \sqrt{\sum_{s=1}^n \left(\frac{X_j^t "s"}{X_j^t} \right)^2}$$

gdje je G_{xj} koeficijent zemljopisne koncentracije izvoza (uvoza), X_j^t izvoz države "j" u države "s" u godini t , X_j^t ukupni izvoz države "j" u godini t , $s=1,2,3...n$ (razdoblje od prve do n -te godine).

4.3. Ekonomski pokazatelji elastičnosti uvoza (izvoza)

4.3.1. Koeficijent elastičnosti izvoza prema dohotku

Što je veći $E_{i,d}$ to je veća ovisnost izvoza o dohotku.

$$E_{i,d} = \frac{X_2 - X_1}{Y_2 - Y_1} \cdot \frac{Y_1}{X_1} = \frac{\Delta X}{\Delta Y} \cdot \frac{Y_1}{X_1}$$

gdje je $E_{i,d}$ koeficijent elastičnosti izvoza prema dohotku, X_2 izvoz u vremenu t_n , X_1 izvoz u vremenu t_{n-x} , Y_1 dohodak u vremenu t_{n-x} , Y_2 dohodak u vremenu t_n .

4.3.2. Koeficijent elastičnosti uvoza prema dohotku

Što je veći $E_{u,d}$ to je veća ovisnost uvoza o dohotku.

$$E_{u,d} = \frac{M_2 - M_1}{Y_2 - Y_1} \cdot \frac{Y_1}{M_1} = \frac{\Delta M}{\Delta Y} \cdot \frac{Y_1}{M_1}$$

gdje je $E_{u,d}$ koeficijent elastičnosti uvoza prema dohotku, M_1 uvoz u vremenu t_{n-x} , M_2 uvoz u vremenu t_n , Y_1 dohodak u vremenu t_{n-x} , Y_2 dohodak u vremenu t_n .

4.4. *Ekonomski pokazatelji međuovisnosti domaćih i inozemnih cijena*

4.3.1. Indeks relativnih cijena

Što je IRC veći, to su domaće cijene u odnosu na inozemne cijene veće, ali je u tom slučaju domaća zemlja nekonkurentnija na tržištu države "i".

$$IRC = \frac{C_d}{C_i} \cdot 100$$

gdje je IRC indeks relativnih cijena, C_d domaće cijene, C_i inozemne cijene.

4.3.2. Uvjeti razmjene (Terms of trade)

Terms of trade može biti jednak 100 (izvozne cijene jednake uvoznim cijenama), manji od 100 (izvozne cijene manje od uvoznih), što je nepovoljno za zemlju, jer niže izvozne i više uvozne cijene pritišću na troškove proizvodnje, ako je uvozna roba za reprodukciju, i veći od 100 (izvozne cijene su veće od uvoznih).

$$tt = \frac{\text{indeks}_{\text{izvoznih}_{\text{cijena}}}}{\text{indeks}_{\text{uvoznih}_{\text{cijena}}}} \cdot 100$$

4.4. Ekonomski pokazatelji udjela vanjskotrgovinske razmjene u različitim parametrima

4.4.1. Koeficijent uvozne ovisnosti

Što je $K_{u,0}$ veći, to je domaća potrošnja odnosno potrošnja ovisnija o uvozu.

$$K_{u,0} = \frac{\text{vrijednost}_{\text{uvoza}}}{ND} \text{ ili } \frac{\text{vrijednost}_{\text{uvoza}}}{\text{društveni}_{\text{proizvod}}}$$

4.4.2. Koeficijent izvozne ovisnosti

Što je koeficijent izvozne ovisnosti veći, to je veći dio domaće proizvodnje izražen kao nacionalni dohodak ili društveni proizvod, namijenjen izvoznom tržištu. Koeficijent izvozne ovisnosti ujedno izražava stupanj otvorenosti domaće privrede u odnosu na inozemnu privredu.

$$K_{i,0} = \frac{\text{vrijednost}_{\text{izvoza}}}{ND} \text{ ili } \frac{\text{vrijednost}_{\text{izvoza}}}{\text{društveni}_{\text{proizvod}}}$$

4.4.3. Stupanj otvorenosti domaće privrede

Navedeni pokazatelj govori o udjelu vanjskotrgovinske razmjene u nacionalnom dohotku odnosno države.

$$S_0 = \frac{\text{vrijednost}_{\text{uvoza}} + \text{vrijednost}_{\text{izvoza}}}{BND}$$

4.4.5. Udio domaće privrede u svjetskom uvozu

Što je U_{ud} veći, to uvoz domaće države više sudjeluje u svjetskom uvozu.

$$U_{ud} = \frac{U_d}{U_s}$$

4.4.6. Udio izvoza domaće privrede u svjetskom izvozu

Udio izvoza domaće privrede (U_{ud}) u svjetskom izvozu izračunava se tako da se vrijednost domaćeg izvoza stavi u odnos s vrijednošću svjetskog izvoza.

$$U_{ud} = \frac{\text{Izvoz domaće zemlje}}{\text{Svjetski uvoz}}$$

4.4.7. Michaelyev kvalificirani ili robno ponderirani udio izvoza (uvoza) u svjetskoj razmjeni

$$u = 100 \sum_{a=1}^n \left[\frac{X_{na}}{X_{sa}} \cdot \frac{X_{na}}{X_n} \right]$$

gdje je u kvalificirani ili robno ponderirani udio izvoza (uvoza) u svjetskoj razmjeni, X_{na} vrijednost nacionalnog izvoza (uvoza) proizvoda a , X_{sa} vrijednost svjetskog izvoza (uvoza) proizvoda, X_n vrijednost ukupnog nacionalnog izvoza (uvoza) svih proizvoda.

1. UVOD	1
2. TEORIJE MEĐUNARODNE EKONOMIJE.....	2
2.1. Merkantilizam	2
2.2. Teorija apsolutnih prednosti Adama Smitha.....	3
2.3. Teorija komparativnih prednosti Davida Ricarda.....	7
2.4. Heckscher-Ohlinova teorija međunarodne razmjene.....	9
2.4.1. Stolper-Samuelsonov teorem	12
2.4.2. Rybczynski teorem.....	13
2.4.3. Leontijevljev paradoks.....	14
3. MEĐUNARODNA VANJSKOTRGOVINSKA POLITIKA	15
3.1. Carine.....	16
3.1.1. Vrste carina	17
3.1.2. Ekonomski učinci carina.....	19
3.1.3. Optimalna carina.....	21
3.2. Necarinski instrumenti zaštite.....	22
3.2.1. Kontingenti	24
3.2.2. Usporedba kontingenata i carine.....	27
3.2.3. Izvozne subvencije (premije).....	27
3.3. Teorija carinske unije.....	29
3.3.1. Stupnjevi integriranja.....	30
3.4.2. Učinci carinske unije.....	31
4. EKONOMSKI POKAZATELJI	36
4.1. Ekonomski pokazatelji pokrivenosti uvoza izvozom	36
4.1.1. Stupanj ukupne pokrivenosti uvoza izvozom	36
4.1.2. Stupanj djelomične pokrivenosti uvoza izvozom	36
4.2. Ekonomski pokazatelji stupnja koncentracije izvoza (uvoza)	37
4.2.1. Koeficijent zemljopisne koncentracije izvoza (uvoza)	37
4.3. Ekonomski pokazatelji elastičnosti uvoza (izvoza)	37
4.3.1. Koeficijent elastičnosti izvoza prema dohotku	37
4.3.2. Koeficijent elastičnosti uvoza prema dohotku.....	38
4.4. Ekonomski pokazatelji međuovisnosti domaćih i inozemnih cijena	38
4.3.1. Indeks relativnih cijena	38
4.3.2. Uvjeti razmjene (Terms of trade).....	38
4.4. Ekonomski pokazatelji udjela vanjskotrgovinske razmjene u različitim parametrima	39
4.4.1. Koeficijent uvozne ovisnosti.....	39
4.4.2. Koeficijent izvozne ovisnosti.....	39
4.4.3. Stupanj otvorenosti domaće privrede.....	39
4.4.5. Udio domaće privrede u svjetskom uvozu.....	40
4.4.6. Udio izvoza domaće privrede u svjetskom izvozu	40
4.4.7. Michaelyev kvalificirani ili robno ponderirani udio izvoza (uvoza) u svjetskoj razmjeni.....	40